

УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМ РИЗИКОМ БАНКУ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Слатвінська М. О., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: slatma81@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7356-1189

***Анотація.** Метою статті є аналіз та систематизація міжнародних стандартів ведення банківського бізнесу в частині операційного ризику та їх впливу на забезпечення фінансової стійкості банківської системи. У статті визначено актуальність питання імплементації міжнародних стандартів з управління операційним ризиком банку у вітчизняну практику. За допомогою логіко-історичного методу, причинно-наслідкової залежності та методу структурування систематизовано та надано короткий характеристику міжнародних стандартів з управління операційним ризиком банку, що свідчить про зміщення регуляторного фокусу з кредитного і ринкового ризику на операційний. Описано дії Національного банку України, спрямовані на запровадження вимог до капіталу банків на покриття операційного ризику. Окреслено та охарактеризовано проблеми наявної методології з управління операційним ризиком у вітчизняних банках. Практична значимість результатів полягає у дослідженні трансформаційних змін у міжнародних стандартах з управління операційним ризиком банку, а також в аналізі вітчизняної практики щодо управління операційним ризиком банку.*

***Ключевые слова:** банк, операційний ризик банку, управління операційним ризиком банку, міжнародні стандарти з управління операційним ризиком банку, капітал для покриття операційного ризику банку.*

OPERATIONAL RISK MANAGEMENT IN BANKS: INTERNATIONAL STANDARDS AND DOMESTIC PRACTICE

Slatvinska Maryna, Doctor of Economics, Professor of the Department of Finances, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: slatma81@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7356-1189

***Abstract.** The purpose of the article is to analyze and systematize international standards of banking business and their impact on ensuring the financial stability of the banking system. Method. Using the logical-historical method, causality and structuring method, a brief description of the international standards for operational risk management of the bank is systematized and provided, which is to shift the regulatory focus from credit and market risk to operational risk. Results of the article. The article identifies the relevance of the implementation of international standards for operational risk management of the bank in domestic practice. Emphasis is placed on the fact that views on the importance of operational risk and the need for its management have gone from absolute disregard for operational risk in determining capital to cover risks to rethinking the principles of effective operational risk management and emphasizing the need to take this risk into account when calculating capital to cover risks. The actions of the National Bank of Ukraine aimed at gradual introducing capital requirements for banks to cover operational risk are described. The main types of operational risk events that pose a threat to the bank are also described. It is emphasized that the operational risk events described in Basel II need to be complemented by data security risks, resilience risk, climate, regulatory and geopolitical risk. Scientific novelty of the article is in outlining and characterizing the problems of the existing methodology for operational risk management in domestic banks. The practical importance of the results lies in the study of transformational changes in international standards for operational risk management of the bank, as well as in the analysis of domestic practices for operational risk management of the bank.*

***Keywords:** bank, bank operational risk, bank operational risk management, international standards for bank operational risk management, capital to cover the bank's operational risk.*

JEL Classification: G210, O100.

Постановка проблеми. Економічна та соціально-політична нестабільність в Україні й у світі потребує більш пильної уваги з боку регулюючих органів та самих суб'єктів фінансово-економічних відносин до ризиків, що можуть реалізуватись внаслідок таких потрясінь. Очевидно, що банківська система є індикатором всієї фінансової системи країни, тому банки першими реагують на негативні зміни зовнішнього середовища. Ризиком, управління яким є найактуальнішим питанням серед банківських установ, є операційний ризик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей міжнародних стандартів з управління операційним ризиком присвячено публікації вітчизняних учених-економістів: аналіз вимог Базельського комітету до оцінки операційного ризику банку проведено А. В. Олійником та В. Р. Андросовою [1], проблеми визначення та управління операційним ризиком окреслено у працях Н. Р. Швець [2], підходи до оцінки операційного ризику державних банків України розглянуті Д. Ю. Кретовим [3], Л. А. Примостокою та Н. С. Соколовською розкрито економічну сутність та джерела виникнення операційного ризику [4]. Також дослідженню актуальних питань управління операційним ризиком присвячено публікації наступних зарубіжних дослідників: M. Power [5], R. D. Jongh, G. Vuuren [6].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених операційному ризику, подальшого дослідження потребує питання щодо імплементації міжнародних стандартів з управління операційним ризиком банку у вітчизняну практику, виявлення відмінностей національних стандартів від міжнародних та окреслення проблем наявної методології з управління операційним ризиком.

Мета дослідження. Мета статті полягає в аналізі трансформаційних змін у міжнародних стандартах з управління операційним ризиком банку і вітчизняної практики щодо управління операційним ризиком банку.

Основний матеріал. Сутність операційного ризику банку детально розкрито Національним банком України, визначення якого спирається на рекомендації Базельського комітету з питань банківського нагляду. Регулятор визначає операційний ризик як «імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок недоліків або помилок в організації внутрішніх процесів, навмисних або ненавмисних дій працівників банку або інших осіб, збоїв у роботі інформаційних систем банку або внаслідок впливу зовнішніх факторів. Операційний ризик уключає юридичний ризик, однак має виключати ризик репутації та стратегічний ризик» [7]. Тобто операційний ризик охоплює дуже широке коло джерел та факторів, які потребують контролю та управління.

Відповідно до міжнародних та вітчизняних стандартів з управління капіталом, банки повинні розраховувати та резервувати капітал для покриття операційних ризиків. Однак, така практика реалізувалась лише в останнє десятиліття (у міжнародному банківському середовищі), а в Україні – тільки починаючи з 2022 року.

Базельський комітет з банківського нагляду визначає сім типів подій операційного ризику, що пов'язані з: внутрішнім та зовнішнім шахрайством, управлінням персоналом та охороною праці, клієнтами, продуктами та нормами ділової практики, пошкодженням або знищенням активів, унеможливленням діяльності та функціонування систем, виконанням переказів, наданням платіжних доручень у здійсненні переказів та управлінням процесами [8]. Проте діджиталізація, інтеграційні та глобалізаційні процеси в економіці значно розширюють класифікацію подій операційного ризику, наразі також потрібно враховувати ризики, що пов'язані з безпекою даних, ризик стійкості, кліматичний, регуляторний та геополітичний ризик.

Дослідивши міжнародні стандарти щодо управління операційним ризиком, розглянемо основні трансформаційні зміни у заходах щодо управління операційним ризиком, впроваджених міжнародними регулюючими органами (табл. 1).

Таблиця 1

Трансформаційні зміни у міжнародних стандартах з управління операційним ризиком банку

№ з/п	Дата	Впроваджені заходи
1	1988 р.	Документ Базельського комітету «Basel I: International convergence of capital measurement and capital standards» – встановлення чутливих до ризику активів банку, капіталом покривався тільки кредитний ризик, операційний ризик окремо не враховувався
2	1991 р.	COSO: Internal Control: Integrated Framework – офіційне введення терміну «операційний ризик»
3	1997 р.	Документ Базельського комітету «Core principles for effective banking supervision» – пропозиції до наглядових органів визначати, чи мають банки належну систему управління операційним ризиком

4	1998 р.	Документ Базельського комітету «Risk Management for Electronic Banking and Electronic Money Activities» – описано підходи до управління ризиками у банківській сфері та ризиків, пов’язаних з електронними грошима.
5	2001 р.	4-й щорічний глобальний форум з питань фінансової індустрії акцентував увагу на темі «Managing operational risk and latest developments in achieving operations, settlements and payments efficiencies»
6	2001 р.	Документ Базельського комітету «Working Paper on the Regulatory Treatment of Operational Risk» – наголошено на важливості управління операційним ризиком у фінансових установах та на розрахунках капіталу під операційний ризик
7	2003 р.	Документ Базельського комітету «Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk» – відображено принципи, на яких повинно базуватися управління операційним ризиком
8	2004 р.	Документ Базельського комітету «Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework 2004» – операційний ризик віднесено в окрему категорію, виділено 7 категорій втрат від операційного ризику, надано 3 підходи до розрахунку капіталу під операційний ризик
9	2010 р.	Документ Базельського комітету «Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems» – операційний ризик у Базелі III розраховується на основі єдиного стандартизованого підходу
10	2021	Документ Базельського комітету «Revisions to the principles for the sound management of operational risk» – переосмислення принципів з ефективного управління операційним ризиком з урахуванням Базелю III та змін в інформаційно-комунікаційних технологіях

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [8-15]

З таблиці 1 бачимо, що реформування банківського регулювання в частині управління операційним ризиком за останні десятиліття зазнало значних змін. Погляди щодо важливості операційного ризику та необхідності управління ним пройшли шлях від абсолютного неврахування операційного ризику під час визначення капіталу для покриття ризиків до переосмислення принципів з ефективного управління операційним ризиком та наголошенні на обов’язковості врахування даного ризику при розрахунку капіталу для покриття ризиків. Тобто наразі регуляторний фокус перемістився з кредитного і ринкового ризику на операційний.

Відтак, Національний банк України також зосередив увагу на трансформації операційного ризик-менеджменту вітчизняних банків про що свідчать останні дії регулятора, спрямовані на запровадження вимог до капіталу банків на покриття операційного ризику. Тестові розрахунки капіталу для покриття операційного ризику серед вітчизняних банків проведені у 2020 році показали, що ризикозважені активи у разі введення нового стандартизованого підходу до розрахунків знизяться приблизно на 20%.

Тому імплементація Національним банком України вимог європейського законодавства та положень Базельського комітету з банківського нагляду щодо управління операційним ризиком відбуватиметься поступово. Деякі вітчизняні банки вже використовують окремі підходи до оцінки операційного ризику та капіталу для його покриття, а саме: АТ «Скай Банк» розраховує операційний ризик на основі підходу базових індикаторів, визначеного угодою Базель II [16], а ПуАТ «КБ «Акордбанк» та АТ «ОТП Банк» вже проводять розрахунки

відповідно до нового стандартизованого підходу [17, 18]. Оскільки проведена НБУ оцінка стійкості банківських установ у 2021 році показала можливість банків покрити лише 50% операційного ризику, тож після дискусій та обговорень усередині банківської спільноти НБУ затвердив поетапне врахування розміру операційного ризику, а саме: до 30 грудня 2021 року з коефіцієнтом 0, з 31 грудня 2021 року з коефіцієнтом 0,5, з 30 грудня 2022 року з коефіцієнтом 1 [19].

Під час впровадження міжнародних стандартів з управління операційним ризиком вітчизняні банки стикаються з рядом проблем, викликаних насамперед наявною недосконалою методологією з управління операційним ризиком (рис. 1).

Джерело: систематизовано автором

Проблеми методології, пов'язані з управлінням операційним ризиком, можна об'єднати в декілька блоків:

– Відсутність цілісної системи з управління операційним ризиком – у вітчизняних банків присутні переважно деякі окремі компоненти системи з управління операційним ризиком, що передбачені Постановою Правління НБУ №64 [7] (наприклад, АТ «А-Банк» [20] звітує про наявність Департаменту управління операційними ризиками та обліку інцидентів операційного ризику, разом з тим не повідомляючи про інструменти виявлення та вимірювання операційного ризику, наявність методології управління безперервною діяльністю, стрес-тестування операційного ризику тощо).

– Ігнорування якісних інструментів оцінки операційного ризику – розмір операційного ризику прямо пропорційно впливає на фінансовий стан банку, адже вимагає від банку резервування певної частини капіталу для покриття можливих збитків. Тому, враховуючи міжнародну та вітчизняну практику з управління операційним ризиком, банки повинні приділяти увагу процесу управління операційним ризиком, надаючи оцінку навіть ризикам, що не призводять до суттєвих матеріальних збитків та не мають кількісного виміру.

– Відсутність узгодженості між діями персоналу банку – недостатня поінформованість співробітників І лінії захисту щодо операційного ризику призводить до недотримання принципів своєчасності ідентифікації операційного ризику та принципу превентивного впливу на джерела даного ризику, що впливає на неможливість пом'якшення наслідків реалізації операційного ризику.

– Відсутність практики заохочення персоналу до ідентифікації операційного ризику – ідентифікацію операційного ризику слід заохочувати, а не звинувачувати персонал у надмірній кількості подій ризику. Варто враховувати, що переважно джерелом операційного ризику є саме працівники банку.

– Низький рівень операційної ризик-культури – відсутність (або формальний характер) системи звітування щодо операційного ризику, політик та процедур управління операційним

ризиком, регулярних семінарів або тренінгів для персоналу позбавляє працівників відчуття особистого залучення і персональної відповідальності за наслідки реалізації операційного ризику.

– Неналагоджена практика обміну даними про події операційного ризику між банківськими установами – зазвичай зовнішні чинники операційного ризику складно піддаються контролю та управлінню, тому для пом'якшення їх негативного впливу банкам необхідно регулярно обмінюватися даними про події операційного ризику та шляхи управління ними.

– Обмеженість контролю за операційним ризиком у реальному часі – банкам необхідно відходити від ручної оцінки та звітування щодо операційного ризику, адже, по-перше, це зменшує чутливість до ризику,

по-друге, додає до існуючих ризиків «людський фактор», та по-третє, вносить суб'єктивний аспект в результативні показники з боку зацікавлених сторін.

– Економія на спеціалістах з управління конкретними типами операційного ризику – чим вужчою є спеціалізація працівника з управління окремим видом операційного ризику, тим якіснішим та ефективнішим стане результат його роботи.

Висновки. Внаслідок підвищення складності банківської діяльності та активного використання банками сучасних досягнень науково-технічного прогресу операційний ризик став одним з найголовніших пріоритетів в банківському ризик-менеджменті. Зростання кількості подій операційного ризику та розміру втрат внаслідок їх реалізації змушує регулюючі органи та банки шукати ефективні способи з управління цим ризиком, у тому числі резервувати капітал для його покриття. Послідовне впровадження у діяльність вітчизняних банків міжнародних стандартів з управління операційним ризиком та з розрахунку капіталу під операційний ризик забезпечить стабільну роботу банків, націлену на повне охоплення різних видів подій операційного ризику та ефективне управління ними.

Список літератури

1. Олійник А. В., Андросова В. Р. Оцінка операційного ризику банку за вимогами Базельського комітету. Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути [зб. наук. пр.] : матеріали XXIII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 10 грудня 2021 р.). Київ, Open Science Laboratory, 2021. С. 64–75.
2. Швець Н. Р. Ризики банківських установ: проблеми визначення та управління. *Регіональна економіка*. 2008. № 4. С. 97-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2008_4_14 (дата звернення: 28.05.2022).
3. Кретов, Д. Ю. (2021). Оцінка операційного ризику державних банків України. *Підприємництво і торгівля*. 2021. № 29. С. 35-40. <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2021-29-06> (дата звернення: 28.05.2022).
4. Примостка Л. О., Соколовська Н. С. Економічна сутність та джерела виникнення операційного ризику в банку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2021. № 23(51). С. 81–88.
5. Power M. The Invention of Operational Risk. URL: https://www.researchgate.net/profile/Michael-Power/publication/30520467_The_Invention_of_Operational_Risk/links/02e7e527d5ce21784f000000/The-Invention-of-Operational-Risk.pdf?origin=publication_detail (last accessed: 28.05.2022).
6. Jongh R.D., Vuuren G. A Review of operational risk in banks and its role in the financial crisis. URL: https://www.researchgate.net/profile/Riaan-De-Jongh/publication/262440112_A_Review_of_operational_risk_in_banks_and_its_role_in_the_financial_crisis/links/55238c3c0cf2f9c130546d9b/A-Review-of-operational-risk-in-banks-and-its-role-in-the-financial-crisis.pdf?origin=publication_detail (last accessed: 28.05.2022).
7. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Правління НБУ від 11.06.2018 №64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення 29.05.2022).
8. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs107.htm> (last accessed: 29.05.2022).
9. International convergence of capital measurement and capital standards. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs04a.pdf> (last accessed: 29.05.2022).
10. COSO: Internal Control: Integrated Framework. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. URL: <https://www.coso.org/> (last accessed: 30.05.2022).
11. Core principles for effective banking supervision. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbsc102>.

pdf (last accessed: 30.05.2022).

12. Working Paper on the Regulatory Treatment of Operational Risk. URL: https://www.bis.org/publ/bcbs_wp8.pdf (last accessed: 30.05.2022).

13. Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs96.htm> (last accessed: 30.05.2022).

14. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system. – Bank for International Settlements, December 2010 (rev. June 2011). URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> (last accessed: 30.05.2022).

15. Revisions to the principles for the sound management of operational risk. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d515.pdf> (last accessed: 30.05.2022).

16. Офіційний сайт АТ «СКАЙ БАНК». URL: <https://sky.bank/uk> (дата звернення 31.05.2022).

17. Офіційний сайт ПуАТ «КБ «Акордбанк» URL: <https://accordbank.com.ua/> (дата звернення 31.05.2022).

18. Офіційний сайт АТ «ОТП Банк». URL: <https://ru.otpbank.com.ua/> (дата звернення: 31.05.2022).

19. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління НБУ від 18.11.2021 №121. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_18112021_121 (дата звернення 31.05.2022).

20. Офіційний сайт АТ «А – Банк». URL: <https://a-bank.com.ua/> (дата звернення: 31.05.2022).

References

1. Olijnyk, A. V. (2021) Otsinka operatsijnoho ryzyku banku za vymohamy Bazel's'koho komitetu. Suchasni vyklyky i aktual'ni problemy nauky, osvity ta vyrobnytstva: mizhhaluzevi dysputy [zb. nauk. pr.] : materialy XXIII mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. Kyiv, Open Science Laboratory, 64–75. [In Ukrainian].

2. Shvets, N.R. (2008) Ryzyky bankivs'kykh ustanov: problemy vyznachennia ta upravlinnia / N. R. Shvets' // Rehional'na ekonomika. № 4, 97-103. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2008_4_14 (accessed may 28, 2022). [In Ukrainian].

3. Kretov, D. Yu. (2021). Otsinka operatsijnoho ryzyku derzhavnykh bankiv Ukrainy. Pidpriemnytstvo i torhivlia, (29), 35-40. Retrieved from <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2021-29-06> (accessed may 28, 2022). [In Ukrainian].

4. Prymostka, L. O., Sokolovs'ka, N. S. (2021) Ekonomichna sutnist' ta dzhherela vynykennia operatsijnoho ryzyku v banku. Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademii». Seriiia «Ekonomika»: naukovyj zhurnal. Ostroh : Vyd-vo NaUOA, 23(51), 81–88. [In Ukrainian].

5. Power, M. (2005) The Invention of Operational Risk. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Michael-Power/publication/30520467_The_Invention_of_Operational_Risk/links/02e7e527d5ce21784f000000/The-Invention-of-Operational-Risk.pdf?origin=publication_detail (last accessed: 28.05.2022).

6. Jongh, R.D., Vuuren, G. A (2012) Review of operational risk in banks and its role in the financial crisis. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Riaan-De-Jongh/publication/262440112_A_Review_of_operational_risk_in_banks_and_its_role_in_the_financial_crisis/links/55238c3c0cf2f9c130546d9b/A-Review-of-operational-risk-in-banks-and-its-role-in-the-financial-crisis.pdf?origin=publication_detail (last accessed: 28.05.2022).

7. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy ta bankivs'kykh hrupakh: Postanova Pravlinnia NBU vid 11.06.2018 №64. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (last accessed: 29.05.2022). [In Ukrainian].

8. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/bcbs107.htm> (last accessed: 29.05.2022).

9. International convergence of capital measurement and capital standards. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/bcbs04a.pdf> (last accessed: 29.05.2022).

10. COSO: Internal Control: Integrated Framework. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. Retrieved from <https://www.coso.org/> (last accessed: 30.05.2022).

11. Core principles for effective banking supervision. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/bcbsc102.pdf> (last accessed: 30.05.2022).

12. Working Paper on the Regulatory Treatment of Operational Risk. Retrieved from https://www.bis.org/publ/bcbs_wp8.pdf (last accessed: 30.05.2022).
13. Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/bcbs96.htm> (last accessed: 30.05.2022).
14. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system. – Bank for International Settlements, December 2010 (rev. June 2011). Retrieved from <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> (last accessed: 30.05.2022).
15. Revisions to the principles for the sound management of operational risk. Retrieved from <https://www.bis.org/bcbs/publ/d515.pdf> (last accessed: 30.05.2022).
16. Ofitsijnyj sajt AT «SKAJ BANK». Retrieved from <https://sky.bank/uk> (last accessed: 31.05.2022). [In Ukrainian].
17. Ofitsijnyj sajt PuAT «KB «Akordbank». Retrieved from <https://accordbank.com.ua/> (last accessed: 31.05.2022). [In Ukrainian].
18. Ofitsijnyj sajt AT «OTP Bank». Retrieved from <https://ru.otpbank.com.ua/> (last accessed: 31.05.2022). [In Ukrainian].
19. Pro vnesennia zmin do deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv Natsional'noho banku Ukrainy: Postanova Pravlinnia NBU vid 18.11.2021 №121. Retrieved from https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_18112021_121 (last accessed: 31.05.2022). [In Ukrainian].
20. Ofitsijnyj sajt AT «A – Bank». Retrieved from <https://a-bank.com.ua/> (last accessed: 31.05.2022). [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.05.2022

Прийнята до публікації 10.06.2022